

การฟื้นฟูเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จังหวัดร้อยเอ็ด
ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม
THE CULTURAL URBAN RENEWAL IN ROI - ET PROVINCE
BY PARTICIPATION PROCESS

กฤษณะ ปินะพัง¹ และ วชิรญา ตติยานันทกุล
Kritsana Pinaphang and Wachiraya Tatiyanantakul

บทคัดย่อ

ร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพเป็นเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มีโบราณสถานและโบราณวัตถุ ปรากฏให้เห็นจนตราบเท่าปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กำแพงเมือง และคูเมืองโบราณ ที่เป็นมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ ทรงคุณค่า แสดงถึงวิถีชีวิต และความเจริญรุ่งเรืองของเมืองร้อยเอ็ดในยุคก่อน หากแต่ในปัจจุบันผลจากการแพร่กระจายของความเจริญของเมือง เป็นผลทำให้ชุมชนเกิดการขยายตัวมากขึ้น เกิดปัญหาทางด้านสังคมกายภาพและที่อยู่อาศัย เกิดการรุกราน คูเมือง- กำแพงเมือง ทำให้เกิดความเสียหาย ทำลายเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองไปในที่สุด การฟื้นฟูเมืองประวัติศาสตร์ และโบราณสถานคลองคูเมือง และกำแพงเมืองโบราณนี้ เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2544 เมื่อเทศบาลได้กำหนดแผนปรับปรุง กำแพงเมือง- คูเมืองขึ้น เพื่อให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองร้อยเอ็ด ผลจากการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันของ “คนภายในชุมชน” และ “คนภายนอกนอก” ผลคือทำให้เกิดการย้ายออกของผู้บุกรุกคลองคูเมือง และกำแพงเมืองโบราณ ส่งผลให้การพัฒนาเมืองอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรม ปัจจุบันผู้บุกรุกลดจำนวนลงไปเหลือ 105 หลังจากเดิม 250 หลัง การร่วมมือย้ายออกของผู้บุกรุก(“ชุมชน”) ไปอยู่ในที่ที่ทางเทศบาล(“คนนอก”) จัดเตรียมไว้ให้ นั้น เป็นผลมาจากการการตัดสินใจเข้าร่วมกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองนั่นเอง

คำสำคัญ : วัฒนธรรม, การฟื้นฟูเมือง, กระบวนการมีส่วนร่วม

Abstract

Roi-Et is the province's potential as a city of history historical especially ancient moat and city wall as a heritage of unique social identity that represent the way of life and cultural heritage of Roi-Et from the past. At present, the expansion of urban development caused a great impact of the community Urban Sprawl that refract to intruding the heritage sites and causing damaged the uniqueness and identity value of Roi – Et cultural attraction city. The urban renewal and development occurred in 2544 B.E. when the municipality’s plan to urban renewal and put the city wall and moat as a cultural heritage of Roi-Et city. Results from associated coherence of the "Community" and "Outsiders", effect is caused intruders "Community" moving out. The moving of intruder is going to be sustained and concrete the numbers move down to 105 from 250. Intruders “Community” moving

¹ อาจารย์ประจำสาขาสถาปัตยกรรม คณะวิศวกรรมศาสตร์และสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน e-mail: Kritsana_su@hotmail.com. โทรศัพท์: 081-440-3765.

followed to the municipality "Outsiders" provide them with. As a result of the decision to participate in the urban renewal and development plan itself.

Keyword : Cultural, Urban Renewal, Participation Process

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มีนโยบายการกระจายอำนาจและเปิดโอกาสให้ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมากขึ้นให้สิทธิชุมชนในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ โดยการมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่น ร่วมกันกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของตนเอง การฟื้นฟูเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม นี้ เป็นผลเนื่องมาจากแผนปรับปรุงกำแพงเมือง-คลองคูเมืองของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เพื่อการอนุรักษ์หลักฐานทางวัฒนธรรมสำคัญคู่บ้านคู่เมือง รวมถึงพัฒนาฟื้นฟู กำแพงเมือง-คลองคูเมืองร้อยเอ็ด ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจของชาวเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด

อย่างไรก็ตาม ผลจากการแพร่กระจายของความเจริญของเมือง เป็นผลทำให้ชุมชนเกิดการขยายตัวมากขึ้น เกิดปัญหาทางด้านสังคมกายภาพและที่อยู่อาศัย เกิดการรुक้า คูเมือง- กำแพงเมือง ทำให้เกิดความเสียหาย ทำลายเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองไปในที่สุด การที่ประชาชนในชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดการวางแผนอย่างรอบคอบในการพัฒนาและปรับปรุงเมือง จึงส่งผลกระทบต่อความเสียหายโดยตรงในเรื่องที่อยู่อาศัยและแหล่งงาน สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และสภาพแวดล้อมของ ประกอบกับการลงทุนด้านธุรกิจ มากกว่าการจัดการภูมิทัศน์เมือง รวมถึงการจัดการฟื้นฟูเมืองที่ขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนในท้องถิ่นและหน่วยงานทุกระดับที่เกี่ยวข้องในทุกกระบวนการ จึงทำให้การพัฒนาฟื้นฟูเมืองขาดความเชื่อมโยงระหว่างประชาชนในท้องถิ่น และภาครัฐตลอดจนกลุ่มภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้น กระบวนการการมีส่วนร่วมจึงเป็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างคนในชุมชนและคนนอก จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชนรวมถึงหน่วยงานระดับพื้นที่ เช่น จังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงเป็นส่วนหลักที่สำคัญยิ่งซึ่งจะเป็นตัวหลักผลักดันแนวทางและนโยบายการพัฒนาฟื้นฟูเมืองร้อยเอ็ด ให้เกิดเป็นรูปธรรมเพื่อผลในการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่าในสังคมสืบไป

ประวัติความเป็นมา

จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์มาแต่โบราณ เป็นเมืองใหญ่ที่เจริญรุ่งเรือง เรียกชื่อกันว่า สาเกตนคร มีเมืองขึ้นถึง 11 เมืองมีทางเข้าเมืองถึง 11 ประตู เมืองร้อยเอ็ดมีการวางผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบเมือง มีสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบของเมืองโบราณอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ กำแพงเมือง และคูเมือง กระจายตัวอยู่ทั่วไปภายในเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งกำแพงเมืองและคูเมืองเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนวิถีชีวิตและความเจริญของเมืองในยุคสมัยต่างๆ ที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างดี ถึงแม้กำแพงเมืองส่วนใหญ่ถูกทำลายไปแล้ว แต่ยังคงหลงเหลือบ้างในบางที่ เช่น บริเวณใกล้โรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัยที่ยังปรากฏสภาพกำแพงเมืองที่ชัดเจน และกำแพงเมืองบางส่วนทางทิศตะวันตกของเมือง แต่บางส่วนได้ถูกแปรสภาพไป ส่วน

คันดินที่เป็นกำแพงเมืองจะมีรูปร่างยาว เป็นวงรีขนานไปกับแนวคูน้ำวัดบูรพา ในบริเวณตรงข้ามโรงเรียนสตรีศึกษา และวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด²

ปัจจุบันผลจากความเจริญของเมือง เป็นผลทำให้ประชาชนอพยพเข้ามาทำงานทำในเมืองมากขึ้น เกิดการขยายตัวของชุมชนอย่างไร้ขอบเขตและขาดการวางแผนร่วมกัน เกิดปัญหาการรุกล้ำคูเมือง-กำแพงเมือง ทำลายเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองโบราณก่อให้เกิดความเสียหาย เสื่อมโทรม ให้กับเมือง โดยเฉพาะภูมิทัศน์คูเมือง-กำแพงเมืองเป็นอย่างยิ่ง การที่จะพัฒนาฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมเมืองร้อยเอ็ดที่มีเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์ให้คงอยู่ต่อไปได้นั้น ต้องเกิดขึ้นจากกระบวนการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของการฟื้นฟูและพัฒนาควบคู่ไปกับการกำหนดมาตรการในการควบคุมการพัฒนาทางกายภาพของเมืองอย่างเหมาะสม เพื่อการคงสภาพทางประวัติศาสตร์และบทบาทของเมืองเอาไว้ การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องนี้เองจะส่งผลต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาและฟื้นฟูให้เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสมเป็นที่ยอมรับ พร้อมทั้งสามารถรักษาเอกลักษณ์และคุณค่าของความเป็นเมืองโบราณต่อไป

ในปี 2536 - 2539 จังหวัดร้อยเอ็ดโดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานคณะดำเนินงาน ได้พยายามที่จะย้ายประชาชนผู้บุกรุกคูเมือง - กำแพงเมืองไปอยู่ในพื้นที่แห่งใหม่ แต่ไม่ได้รับการยอมรับความร่วมมือจากประชาชนผู้บุกรุกเท่าที่ควร และจากหลายเหตุผลที่ไม่สอดคล้องกันของทั้ง 2 ฝ่าย สุดท้ายจึงต้องระงับการดำเนินการไป จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2542 คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธาน ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานแก้ไขปัญหาการบุกรุกคูเมือง - กำแพงเมืองร้อยเอ็ด ขึ้น โดยมีรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายอนุรักษ์ จูริมาศ) เป็นประธาน มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นรองประธาน คณะกรรมการดังกล่าวได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้น 2 ชุด เพื่อดำเนินงานดังนี้ 1.คณะอนุกรรมการสำรวจข้อมูลผู้บุกรุก 2. คณะอนุกรรมการจัดหาพื้นที่รองรับประชาชน การพัฒนาฟื้นฟูกำแพงเมือง-คลองคูเมืองร้อยเอ็ด เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2544 เมื่อเทศบาลได้กำหนดแผนปรับปรุงกำแพงเมือง-คลองคูเมืองขึ้น เพื่อการอนุรักษ์หลักฐานทางวัฒนธรรมสำคัญคูบ้านคูเมือง รวมถึงพัฒนาฟื้นฟูกำแพงเมือง-คลองคูเมืองร้อยเอ็ดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยได้ให้สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 8 อุบลราชธานี เข้าดำเนินการศึกษาข้อมูลทางวิชาการ โดยการขุดค้น ขุดตรวจแนวกำแพงเมืองร้อยเอ็ดและนำผลที่ได้ไปเป็นแนวทางการศึกษา การอนุรักษ์ พัฒนาฟื้นฟู ปรับปรุงสภาพกำแพงเมือง คลองคูเมืองร้อยเอ็ด ต่อมาในปีพ.ศ. 2545 เทศบาลมีแผนดำเนินการปรับปรุงแนวกำแพงเมือง คลองคูเมือง รวมทั้งรื้อฟื้นองค์ประกอบของเมือง ที่กล่าวถึงตามตำนานเมืองร้อยเอ็ด ได้แก่ ประตูทางเข้าเมือง 11 ประตู โดยขอความอนุเคราะห์จากนักวิชาการสาขาต่างๆ ของกรมศิลปากร ช่วยดำเนินการจัดทำแผนการเมืองร้อยเอ็ด ศึกษา ออกแบบการบูรณะพัฒนา ปรับปรุงกำแพงเมือง คลองคูเมือง ศึกษาออกแบบทางเข้าเมือง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

สถานการณ์ปัจจุบัน

ในปัจจุบันจำนวนผู้บุกรุกคูเมือง - กำแพงเมืองคงเหลือจำนวน 105 หลังคาเรือนและเทศบาลยังคงดำเนินการปรับปรุงสภาพกำแพงเมือง คลองคูเมืองอย่างต่อเนื่อง โดยยึดหลักการพูดคุยขอความร่วมมือกันกับประชาชนผู้บุกรุกและยึดหลักการประนีประนอม ทำความเข้าใจ และความจริงจังในการแก้ปัญหาจึงได้รับความร่วมมือจากชุมชนในการย้ายเข้าไปในที่พักอาศัยแห่งใหม่ที่เทศบาลได้จัด เตรียมไว้ให้ ณ "ชุมชนมั่นคงพัฒนา" ซึ่งในปัจจุบันได้มีผู้เข้าร่วมโครงการเข้าพักอาศัยในหมู่บ้านมั่นคงพัฒนาแล้วกว่า 152 ครั้วเรือน

² เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด.(2555).สรุปความเป็นมาโครงการย้ายชุมชน/จัดหาที่อยู่ใหม่ให้ผู้บุกรุกคูเมือง-กำแพงเมืองร้อยเอ็ดและที่สาธารณะ(ชุมชนมั่นคงพัฒนา)

³ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด.(2555).สรุปความเป็นมาโครงการย้ายชุมชน/จัดหาที่อยู่ใหม่ให้ผู้บุกรุกคูเมือง-กำแพงเมืองร้อยเอ็ดและที่สาธารณะ(ชุมชนมั่นคงพัฒนา)

โดยในแผนพัฒนาสามปี พ.ศ. 2555 – 2557 ของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ในด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวนอกจากจะส่งเสริมการประชาสัมพันธ์เผยแพร่การท่องเที่ยวแล้วอีกประการหนึ่งที่สำคัญตามมาคือการบำรุงรักษาปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (กองวิชาการและแผนงานเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด 2554) เพื่อสอดคล้องกับวิสัยทัศน์การพัฒนา “เมืองร้อยเอ็ดน่าอยู่ ผู้คนน่ารัก พุ่มพักตำนานเมือง ลือเลื่องประเพณีวัฒนธรรม งามล้ำแหล่งท่องเที่ยว” ที่ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องอีกด้วย

วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

1. เพื่อการฟื้นฟูเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม
2. เพื่อเข้าใจถึงกระบวนการการมีส่วนร่วมที่สำคัญต่อการฟื้นฟูและพัฒนา เมืองประวัติศาสตร์จังหวัดร้อยเอ็ด ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

เขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ในพื้นที่จำนวน 11.63 ตารางกิโลเมตร

ภาพประกอบ 1 แสดงแนวคูเมือง-กำแพงเมืองที่ได้รับการบูรณะฟื้นฟูแล้ว
ที่มา : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2555)

แนวคิดทฤษฎี

วัฒนธรรม

วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ จิตใจ สังคม และวัตถุ มีการสั่งสมและ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปสู่สังคมหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถ เรียนรู้และก่อให้เกิดพฤติกรรม และผลิตผล ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันควรถูกค่าแก่การวิจัย อนุรักษ์ ฟื้นฟู ถ่ายทอด เสริมสร้างเอตทัคคะ และแลกเปลี่ยน เพื่อสร้างคุณภาพแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีสุข สันติสุข และอิสรภาพ อันเป็นพื้นฐานแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม

แห่งชาติ, 2535) นอกจากนี้ วัฒนธรรม ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา เมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิธีใหม่ ที่ใช้แก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่า ย่อมทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยม และในที่สุดอาจเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม การจะรักษาวัฒนธรรมเดิมไว้ได้จึงต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือ พัฒนาวัฒนธรรมนั้นให้เหมาะสม มีประสิทธิภาพตามยุคสมัย (นิคม มูลิกะคามะ, 2539)

กล่าวได้ว่า วัฒนธรรมนั้น หมายถึง วิธีการดำรงชีวิตของคนในสังคม การดำเนินกิจกรรมต่างๆ มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการ ไปตามเงื่อนไขและเวลา ทั้งนี้เพื่อใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย

การฟื้นฟูเมือง

การฟื้นฟูเมือง หมายถึง กระบวนการบูรณะปรับปรุงพื้นที่ที่มีความเสื่อมโทรมหรือหมายรวมถึงพื้นที่ที่ไม่มีประโยชน์ใช้สอย ซึ่งมีขนาดใหญ่ภายในเมือง(Collins, 2011) กระบวนการบูรณะปรับปรุงพื้นที่ดังกล่าวจะทำให้พื้นที่ในเมืองกลับมาใช้ประโยชน์ใช้สอยที่สอดคล้องกับความต้องการของยุคสมัยการฟื้นฟูเมืองหรือ “Urban Renewal” ถูกริเริ่มใช้อย่างชัดเจนในการอธิบายโครงการของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาที่เกี่ยวข้องกับการรื้อที่อยู่อาศัยแบบสลัมเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ในยุค ค.ศ. 1960 จนถึงยุคการฟื้นฟูแบบเปลี่ยนแปลงเมืองใหม่ (Urban Renewal, 1970s) ที่เป็นการฟื้นฟูเมืองด้วยรูปแบบแผนของการปรับปรุงเชิงสถาบันกับความเป็นชุมชนละแวกบ้านผ่านกรอบแนวคิดแบบองค์รวมของเมืองที่มีรูปแบบการพัฒนาการเติบโตพื้นที่ย่อย พื้นที่ชานเมือง กลุ่มผู้ดำเนินการจะเป็นในภาคส่วนเอกชนและบทบาทภาครัฐส่วนท้องถิ่นจากการกระจายอำนาจที่มุ่งเน้นกิจกรรมระดับภาคกับท้องถิ่น และต่อมาเน้นระดับท้องถิ่น รูปแบบการฟื้นฟูเป็นการลงทุนที่มีข้อจำกัดภาค สาธารณะและการเติบโตในการลงทุนของภาคเอกชน สำหรับด้านสังคมมุ่งเน้นการดำเนินการฟื้นฟูโดยชุมชนเป็นหลักกับการเสริมพลังให้กับชุมชน ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเป็นรูปแบบการฟื้นฟูสู่สภาพเดิมของพื้นที่ย่านเก่าแก่ย่านต่างๆภายในเมือง โดยมีมุมมองด้านสิ่งแวดล้อมมีการปรับปรุงด้วยนวัตกรรมต่างๆ

ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า การฟื้นฟูเมือง หมายถึง การปรับปรุงและการพัฒนาพื้นที่เสื่อมโทรมของเมืองให้ดีขึ้น ให้เจริญขึ้น ในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านกายภาพ สังคม สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงเศรษฐกิจโดยการทำให้ดีขึ้นนี้มีลักษณะที่รวมไปถึงการพัฒนาและปรับปรุงสภาพของชุมชน ที่อยู่อาศัยและการปรับปรุงพัฒนาพื้นที่ว่างไร้ประโยชน์

กระบวนการมีส่วนร่วมกับการฟื้นฟูเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จังหวัดร้อยเอ็ด

จากการดำเนินการฟื้นฟูเมืองร้อยเอ็ดด้าน คลองคูเมือง – กำแพงเมือง โดยย้ายผู้บุกรุกออกนอกเขตพื้นที่อนุรักษ์ มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเห็นเป็นรูปธรรม ผลจากการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมทำให้จำนวนผู้บุกรุกเดิม 250 ครัวเรือน ย้ายไปอยู่ในเขตที่ทางเทศบาลเตรียมไว้ให้ ณ "ชุมชนมั่นคงพัฒนา" ปัจจุบันเหลือเพียง 105 หลังคาเรือน ทำให้พื้นที่คลองคูเมือง-กำแพงเมือง มีการพัฒนาฟื้นฟูไปในทางที่ดีขึ้น เกิดการจัดการภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองกลับคืนมา ผลจากการวางแผนพัฒนาและฟื้นฟูด้วยการมีส่วนร่วมจากประชาชนในพื้นที่ จึงทำให้ประชาชนเกิดความเข้าใจและเห็นประโยชน์จากการพัฒนานั้นร่วมกัน

กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฟื้นฟูเมืองด้าน คลองคูเมือง – กำแพงเมืองนั้นผู้เขียนวิเคราะห์ว่าต้องเป็นการร่วมกันจากคนและกลุ่มคน 2 กลุ่ม คือ คนในชุมชนและคนนอกชุมชนหรืออาจเรียกว่า “คนภายในชุมชน”และ “คนภายนอก”⁴

⁴ กุณฑลทิพย์ พานิชักดิ์, ม.ป.ป. เรียนรู้จากกรมีส่วนร่วม: กรณีการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองระยะที่1

“คนภายในชุมชน” หมายถึง ผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่ และผู้ที่มีความต้องการที่จะทำบางอย่างให้สำเร็จร่วมกัน ถือเป็นกลุ่มแกนหลักที่สำคัญ ชุมชนมีความแตกต่างหลากหลายเช่น บางชุมชนมีความเกี่ยวเนื่องกันในพื้นที่แต่ไม่มีความสัมพันธ์ทางสังคมในการดำเนินการแบบมีส่วนร่วม

“คนภายนอก” หมายถึง ผู้ที่เข้ามาทำงานเกี่ยวข้องกับชุมชน ทั้งที่เป็นหน่วยงานรัฐ หน่วยงานท้องถิ่น นักวิชาการ องค์กรพัฒนา ซึ่งบทบาทของคนนอกจะแตกต่างกันออกไปแต่ยังเป็น “คนนอก” เสมอ คือ ไม่สามารถเข้าใจสถานการณ์ของชุมชนได้อย่างถ่องแท้

การมีส่วนร่วมของทั้ง 2 กลุ่ม ของ “คนภายในชุมชน” (คนบุกรุกพื้นที่เมือง) และ “คนภายนอก” หน่วยงานรัฐ และองค์กรปกครองท้องถิ่น) มีการเกิดการเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมเป็น 2 ลักษณะคือ⁵

1. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล ตามสถานะ ตามบทบาทหน้าที่ โดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่างๆ และประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วยความสมัครใจ

2. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของกลุ่มคน ที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้ง ค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้ขาดตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็นริเริ่มสร้างสรรค์ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

การขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมกับการฟื้นฟูเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จังหวัดร้อยเอ็ด

การขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมกับการฟื้นฟูเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการขับเคลื่อนที่เกิดขึ้นไปพร้อมกันเชื่อมโยงทั้ง 2 กลุ่ม ทั้งกลุ่ม “คนภายในชุมชน” (คนบุกรุกพื้นที่เมือง) คือคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งถือเป็นกลุ่มหลักสำคัญ และกลุ่ม “คนภายนอก” (หน่วยงานรัฐ และองค์กรปกครองท้องถิ่น) โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมจะสัมพันธ์สอดคล้องเชื่อมโยงกันในแต่ละกิจกรรม โดยการมีส่วนร่วมนั้นจะเริ่มขึ้นตั้งแต่การที่คนคนนั้นตัดสินใจยอมรับสถานะตนเองนำตนเองเข้ากลุ่มเป็นอันดับแรก รวมไปถึงตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตน และแสดงบทบาทของตนในการพัฒนาด้วยการมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายการพัฒนาาร่วมกัน โดยที่เมื่อทั้ง 2 ฝ่าย ยอมรับบทบาทหน้าที่ของตนแล้ว กระบวนการมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นและนำไปซึ่งกระบวนการพัฒนาในขั้นที่สูงขึ้นต่อไป คือขั้นตอนที่สอง การมีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจในการวางแผนร่วมกัน และร่วมกันดำเนินงานตามแผนที่วางไว้เป็นขั้นที่สาม นำไปสู่ขั้นตอนที่สี่ การมีส่วนร่วมได้เสียกับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในขั้นนั้นๆ และเมื่อผู้มีส่วนร่วมนี้เกิดมีการได้รับซึ่งผลประโยชน์เหล่านั้นย่อมรู้สึกพอใจและยินดีที่จะควบคุมดูแลรักษาไว้ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการพัฒนานั้นให้ยั่งยืนต่อไป

การดำเนินการการมีส่วนร่วมของทั้ง 2 กลุ่ม นั้น สิ่งหนึ่งที่เกิดคู่ขนานคือ การตัดสินใจ ผู้เขียนขอเสนอผลการวิเคราะห์ได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นจะเริ่มต้นด้วย การตัดสินใจยอมรับในสถานะของตน และตัดสินใจแสดงถึงบทบาทหน้าที่ของตน เพราะเมื่อใดที่คนใดคนหนึ่งตัดสินใจยอมรับและนำตนเข้าไปมีบทบาทในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งใน “คนภายในชุมชน” (คนบุกรุกพื้นที่สาธารณะ) หรือ “คนภายนอก” (หน่วยงานรัฐ และองค์กรปกครองท้องถิ่น) และแสดงบทบาทหน้าที่เข้าร่วมกับกระบวนการพัฒนาใด ขั้นตอนใดแล้ว คนเหล่านั้นย่อมเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของและเกิดความรู้สึกมีส่วนได้ส่วนเสียกับผลประโยชน์ขึ้น ไม่ว่าจะมีส่วนร่วมนั้นจะอยู่ ณ ขั้นใดของกระบวนการพัฒนา ย่อมเกิดขึ้นหลังจากกระบวนการตัดสินใจยอมรับในสถานะของตนทั้งสิ้น

⁵ สุชาติ จักรพิสุทธิ์. “การศึกษาทางเลือกของชุมชน”, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 27 (4) : 18 – 23. (มิถุนายน – สิงหาคม 2547).

ประโยชน์ที่ได้รับจากการฟื้นฟูเมือง ด้วยการมีส่วนร่วม

นอกเหนือจากผลงานที่ได้มาอย่างเป็นรูปธรรม คือ จำนวนผู้บุกรุกกำแพงเมือง-คลองคูเมืองลดจำนวนลงแล้ว ยังเกิดคณะทำงานแก้ไขปัญหาการบุกรุกกำแพงเมือง-คลองคูเมืองร้อยเอ็ด ขึ้นเพื่อเป็นแกนนำในการดูแลพัฒนาฟื้นฟูเมือง ส่งผลต่อการกลับมาของภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ของเมือง เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่น และจากผลประโยชน์ที่ได้รับร่วมกัน ทำให้ประชาชนเริ่มเรียนรู้ และตระหนักในการรักษา ค่านิยม วิถีชีวิต รวมถึงวัฒนธรรมองค์ประกอบของเมือง กำแพงเมือง คลองคูเมืองโบราณอีกด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประโยชน์ของการพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นไปในลักษณะที่ทั้ง 2 กลุ่ม “คนภายในชุมชน” และ “คนภายนอก” ได้รับประโยชน์ด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย (Win –Win Strategy)

ผลดีอีกประการหนึ่งที่เป็นผลมาจากการมีส่วนร่วมคือ ทำให้ทราบถึง สถานะ บทบาทหน้าที่ ของตนเองนำมาซึ่งความเข้าใจ ยอมรับ และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และพร้อมที่จะร่วมดำเนินงานนั้นด้วยความเต็มใจ ร่วมรับผิดชอบและดูแลไว้ซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าของสังคมตน

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

กล่าวโดยสรุปแล้ว กระบวนการมีส่วนร่วม จะเกิดขึ้นหลังจากการตัดสินใจยอมรับในสถานะของตนเอง ยอมรับตนเอง นำตนเองเข้ากลุ่มและแสดงบทบาทหน้าที่ของตนในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตามกระบวนการ ลักษณะของการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นมี 2 ลักษณะ 1) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผลและ 2) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ จากการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ทำให้สามารถที่จะบอกให้ทราบถึงปัญหาของสังคมในปัจจุบันของเมืองร้อยเอ็ด และ แนวทางในการแก้ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตนั้นๆ ร่วมกัน

ทั้งนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาฟื้นฟูปัญหานั้นจะประกอบไปด้วยการดำเนินงานของคน 2 กลุ่ม ร่วมมือกันขับเคลื่อนการพัฒนา คือ กลุ่ม “คนภายในชุมชน” และ กลุ่ม “คนภายนอก” ซึ่งการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในทิศทางเดียวกันมีจุดมุ่งหมายซึ่งประโยชน์สูงสุดร่วมกันทั้งสองฝ่าย ดังนั้นผู้เขียนจึงขอเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาโดย

กระบวนการมีส่วนร่วมคือ

1. ภาครัฐ และองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้การส่งเสริมความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาแก่ชุมชน ทำให้คนเหล่านั้นตระหนักถึงประโยชน์ของการพัฒนาที่จะเกิดขึ้น
2. ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตนเองที่สำคัญต่อการพัฒนาฟื้นฟูเมืองที่พื้นที่ของตนเอง

อ้างอิง

กระทรวงวัฒนธรรม. คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2555). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559.**

คุณชลทิพย์ พานิชภักดิ์. (ม.ป.ป.). “**เรียนรู้จากการมีส่วนร่วม: กรณีการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองระยะที่ 1**”. วารสารวิชาการ ศาสตร์แห่งสถาปัตยกรรม. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2535) **วัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลง.**

กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป.

- เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2555). **สรุปความเป็นมาโครงการย้ายชุมชน/จัดหาที่อยู่ใหม่ให้ผู้บุกรุกคูเมือง-กำแพงเมืองร้อยเอ็ดและที่สาธารณะ(ชุมชนมั่นคงพัฒนา)**. มปป.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2540). **การวางแผน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2540.
- ประชุม รอดประเสริฐ. (ม.ป.ป.). **นโยบายและการวางแผน หลักการและทฤษฎี**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : เนติกุลการพิมพ์, 2535.
- นิคม มุสิกคามะ. (2539). **ความหมายวัฒนธรรม**. (online). ค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2556, จาก http://www.thaiwisdom.org/p_culture/api/api_1.htm.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2536). **ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชาวสตรีรายวัน**, 21(7719), 26.
- สนธยา พลศรี. (2547). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, (ม.ป.ป.).
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. ค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2555, จาก <http://web.ku.ac.th/schoolnet/snet6/envi5/panyan.htm>
- สุชาติ จักรพิสุทธิ์. (2547). **การศึกษาทางเลือกของชุมชน**. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**, 27 (4), 18 – 23.
- Carmon, N. (1999). Three generations of urban renewal policies, analysis and policy implications. *Journal of Geoforum*, 30, 145-158.
- Cohen , J.M. and Uphoff , N.T. **Rural Development Participation : Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation**. Rural Development Committee Center for International Studies , Cornell University , 1981.
- Fornaroff, A. **Community involvement in Health System for Primary Health Care**. Geneva : World Health Organization, 1980.